

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการสร้างสรรค์ละคร เรื่อง ทุ่งบางเขน The Community Participation in Creative Drama of “Thung Bang Khen”

ธีรตา นุ่มเจริญ, อริศรา สร้อยปทุม,
ชลธิมา สุขสนิท, อภิญญา ดิลกจาทูรนต์,
ฐิติพร พรหมมาศ, ณัฐกานต์ เพ็งสุพรรณ และ ผกาทิพย์ ทองมา
มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

**Theerata Numcharoen, Arisara Sroiprathoom,
Chonticha Suksanit, Apinya Dilokchaturon,
Natthakan Pengsupan, Thitioprn phommat and Phakathip Thongmak**
Phranakhon Rajabhat University, Thailand
Corresponding Author, E-mail: theerata.n@pnru.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัย ครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเขตบางเขนในการสร้างละครสร้างสรรค์ เรื่อง ทุ่งบางเขน และ เพื่อสร้างละครสร้างสรรค์ เรื่อง ทุ่งบางเขน รูปแบบของการวิจัยในครั้งนี้ คือ รูปแบบของการวิจัยเชิงคุณภาพตามลักษณะของข้อมูลเชิงคุณภาพที่เก็บรวบรวมได้จากการศึกษาพื้นที่ชุมชนเขตบางเขน โดยมีประชากรที่ศึกษา แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ ผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนเขตบางเขน กรุงเทพมหานครและผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการสร้างสรรค์ละครเครื่องมือวิจัย คือ ข้อมูลจากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และข้อมูลจากการสังเกตกิจกรรมและสภาพชุมชนเขตพื้นที่บางเขน กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า

1.กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนบางเขนในการสร้างละครสร้างสรรค์เรื่อง ทุ่งบางเขน พบว่า มีระดับการมีส่วนร่วม 4 ระดับ คือ 1.1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ได้แก่ การเข้าร่วมประชุมเพื่อนำเสนอเรื่องต่าง ๆ ที่มีความจำเป็นต่อการสร้างสรรค์ละคร เรื่อง ทุ่งบางเขน ได้แก่ เหตุการณ์สำคัญเชิงประวัติศาสตร์ที่สำคัญและมีคุณค่าทางจิตใจของชุมชนพื้นที่เขตบางเขน เรื่องเล่าจากตำนานของชุมชนบางเขนและทุนทางวัฒนธรรม ด้านการแสดงลำตัดและการบูชาพระแม่โพสพ อันเป็นวัฒนธรรมที่ส่งผ่านมาจากวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบางเขน 1.2 การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน (Implementation) ชุมชนเข้ามามีส่วนในการแสดงความคิดเห็นจากบทละครสร้างสรรค์ เรื่อง ทุ่งบางเขน 1.3 การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits) ละครสร้างสรรค์ เรื่อง ทุ่งบางเขน นี้ โดยเมื่อจัดการแสดง ความคาดหวังหรือจุดมุ่งหมายที่จะเกิดขึ้น เพื่อระลึกถึงประวัติศาสตร์ที่สำคัญ ทำให้เกิดความสามัคคีในชุมชน และสามารถต่อยอดไปสู่การทำกิจกรรมอันเป็นประโยชน์ต่อชุมชนด้านอื่นและเกิดเป็นพื้นที่พัฒนาเศรษฐกิจ 1.4 การมีส่วน

ร่วมในการประเมินผล (Evaluation) ชุมชนมีส่วนร่วมในการประเมินผลละครสร้างสรรค์ เรื่อง ทุ่งบางเขน โดยมีประเด็นการประเมินจากผลสำเร็จของการแสดงละครสร้างสรรค์ เรื่องทุ่งบางเขน

2) การสร้างละครสร้างสรรค์ เรื่อง ทุ่งบางเขนเป็นการสร้างสรรค์ละครโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนพื้นที่เขตบางเขน จึงมีลักษณะของการผสมผสานของละครเพลง การแสดงระบำ การแสดงพื้นบ้าน (ลำตัด) ผสมผสาน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อถ่ายทอดเรื่องราวของทุ่งบางเขนและศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญของทุ่งบางเขน เพื่อให้เกิดสำนึกรักและให้ความสำคัญของพื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์

คำสำคัญ: ละครสร้างสรรค์; ทุ่งบางเขน; การมีส่วนร่วมของชุมชน

Abstracts

This research on the community participation in creative drama of “Thung Bang Khen” aims to study the process of community participation in the production of “Thung Bang Khen” creative drama. The form of this research is qualitative research according to the qualitative data collected from research tools which are data from the study of relevant documents, data from in-depth interviews with key informants and data from observations of community activities and conditions in the area of Bang Khen, Bangkok.

The results showed 1. participation process of the Bang Khen community in the production of the creative drama "Thung Bang Khen" has 4 levels of participation as follows: 1.1 Participation in decision making which are attending a meeting to present various matters necessary for the production of “Thung Bang Khen” creative drama which are important historical and sentimental value events of the local community, tales from legends of Bang Khen community and cultural capital of Lam Tad performance and Phra Mae Phosop (God of Rice) worship which is the culture that has been passed down from Bang Khen people’s way of life. 1.2 Participation in operations (implementation) that the community took part in expressing opinions from the script of creative play "Thung Bang Khen". 1.3 Participation in receiving benefits from creative drama "Thung Bang Khen" by organizing the performance, expectation or aim to happen in order to commemorate important history which cause unity in the community and can be extended to activities that benefit other communities and create this area for economic development. 1.4 Participation in evaluation that the community participated in the evaluation of creative drama “Thung Bang Khen” with the evaluation issues based on success of performance of the creative drama “Thung Bang Khen”. 2. production of the creative drama "Thung Bang Khen" is a drama creation by using the process of community participation in Bang Khen district. Therefore, there is a combination of musical drama, dance performance, folk performance (Lam Tad), with the aim to convey the story of Thung Bang Khen and the important arts and culture of Thung Bang Khen in order to create a sense of love and importance of the area with historical significance.

Keywords: Creative drama; Thung Bang Khen; Participation

บทนำ

“บางเขน” เป็นชุมชนดั้งเดิมที่มีประวัติการตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ชุมชนเดิมนี้อยู่ในคลองบางเขน มีวิถีชีวิตเป็นชาวนาและชาวสวน ภายหลังมีผู้คนอพยพมาจากที่ต่าง ๆ ทั้งไทย มอญ จีน และลาวเข้ามาอาศัยอยู่ในทุ่งนาแห่งนี้ และถึงแม้ว่าจะต่างชาติพันธุ์ ภาษา แต่ทั้งหมดก็อาศัยอยู่ด้วยกันโดยปราศจากการแบ่งแยกและขัดแย้ง วิถีชีวิตชาวนาทุ่งบางเขน เป็นสังคมที่มีน้ำใจเอื้อเฟื้อช่วยเหลือแบ่งปันกัน เปรียบเสมือนญาติมิตร เมื่อถึงฤดูทำนาชาวนาจะช่วยกันทำนา ซึ่งเรียกว่า “การเอาแรงหรือลงแขก” ซึ่งเป็นกิจกรรมหนึ่งในการทำนาของชาวนา ซึ่งถือเป็นการแสดงออกซึ่งความรัก ความสามัคคี ความมีน้ำใจช่วยเหลือเกื้อกูลกันของชาวบางเขน กิจกรรมการทำนา จึงยึดถือปฏิบัติและกระทำการสืบเนื่องต่อกันมา จนกระทั่ง เมื่อวันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2489 เกิดเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์และเป็นความทรงจำของชาวบางเขน นั่นคือ พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร (รัชกาลที่ 8) พร้อมด้วยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ 9) (พระอนุชาในขณะนั้น) เสด็จพระราชดำเนินมาที่ทุ่งบางเขนและทรงหว่านเมล็ดข้าวที่ทุ่งบางเขน บริเวณพื้นที่ด้านทิศเหนือของวัดพระศรีมหาธาตุติดถนนพหลโยธินและถนนแจ้งวัฒนะ ใกล้อนุสาวรีย์พิทักษ์รัฐธรรมนูญหรืออนุสาวรีย์ปราบกบฏ หรือด้านข้างอาคารพุทธวิชาลัย สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร ทำให้มีการจัดสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ “รัชกาลที่ 8 ทรงหว่านข้าว” (สุรวิช วรรณไกรโรจน์, 2564 : 375) ไว้เป็นสัญลักษณ์ของเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ของการกสิกรรมไทย

จากหลักฐานและเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์นี้ ทำให้ทราบว่า พื้นที่เขตบางเขนมีเรื่องราวที่สำคัญ น่าสนใจและมีคุณค่าต่อชาวบางเขน แต่ด้วยปัจจุบันสภาพแวดล้อมของชุมชนเขตบางเขนมีความเจริญก้าวหน้าไปมากทั้งในด้านสาธารณูปโภคต่างๆ ที่มีสถานีรถไฟฟ้า BTS ตัดผ่าน เส้นทางคมนาคมที่เป็นเส้นทางการเชื่อมต่อสู่จังหวัดปทุมธานี แหล่งโรงงานอุตสาหกรรม ทำให้เกิดความเคลื่อนไหวของประชากรในเขตบางเขนที่มีทั้งประชากรที่เป็นบุคคลเก่าแก่และประชากรที่ย้ายถิ่นฐานมาอาศัยใหม่ ความเจริญทางด้านเทคโนโลยี ปัจจัยเหล่านี้ส่งผลให้กิจกรรมหรือวัฒนธรรมอันดีงาม ได้เลือนหายไป คนในชุมชนขาดความใส่ใจในวัฒนธรรมถิ่นดั้งเดิมตลอดจนเรื่องราวสำคัญทางประวัติศาสตร์ที่มีผลต่อความสำนึกท้องถิ่นและการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้มีความเจริญทั้งด้านสังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม

คณะผู้วิจัยเป็นนักศึกษาศาสาวิชาศิลปและการละคร คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มีความตระหนักถึงความสำคัญของแผ่นดินอันเป็นที่ตั้งของมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร และได้เรียนในรายวิชาละครสร้างสรรค์ จึงมีความสนใจในการสร้างสรรค์การแสดงละครที่นำแนวคิดในการพัฒนาชุมชนโดยการใช้การแสดงละครเป็นสื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์กับคนในชุมชน ปลุกจิตสำนึกในการรักถิ่นฐานบ้านเกิดตลอดจนความรับผิดชอบต่อถิ่นฐานที่อาศัย ส่งเสริมให้พื้นที่เขตบางเขนเป็นพื้นที่สำคัญแห่งหนึ่งในประวัติศาสตร์ของ

ชาติไทย เพื่อเป็นการต่อยอดองค์ความรู้ด้านวิชาการสู่การสร้างสรรค์งานนาฏศิลป์อันเป็นประโยชน์ต่อเขต
บางเขนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนบางเขนในการสร้างละครสร้างสรรค์ เรื่อง พุ่งบางเขน
2. เพื่อสร้างละครสร้างสรรค์ เรื่อง พุ่งบางเขน

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ตามลักษณะของข้อมูลเชิง
คุณภาพที่เก็บรวบรวมได้จากเครื่องมือวิจัย คือ ข้อมูลจากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลจากการ
สัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญและข้อมูลจากการสังเกตกิจกรรมและสภาพชุมชนเขตพื้นที่บางเขน
กรุงเทพมหานคร

1. กลุ่มเป้าหมาย ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มเป้าหมาย ดังนี้

ด้านพื้นที่ การคัดเลือกพื้นที่วิจัย ใช้วิธีการแบบเฉพาะเจาะจง คือ ชุมชนพื้นที่เขตบางเขน ด้วยเหตุผล
สำคัญ คือ ชุมชนพื้นที่เขตบางเขน เป็นชุมชนที่มีเรื่องราวความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของทุ่งบางเขนอันเป็น
ประวัติศาสตร์ของเขตบางเขนในปัจจุบัน ประกอบกับเป็นพื้นที่ตั้งของมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

ด้านกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้วิจัยได้แบ่งขอบเขตกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก จำแนกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

1. ผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนเขตบางเขน กรุงเทพมหานคร โดยใช้การคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง
(Purposive Selection) ได้แก่

1) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) คือ นักปราชญ์หรือผู้รู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนเขต
บางเขน กรุงเทพมหานครเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 20 ปี ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ด้านภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม และ
ประวัติความเป็นมาของชุมชนเขตบางเขน กรุงเทพมหานคร จำนวน 10 คน และ 2) กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual
Informants) คือ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนเขตบางเขน กรุงเทพมหานคร จำนวน 5 คน

2) ผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการสร้างสรรค์ละคร แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

2.1) กลุ่มที่ร่วมสร้างแนวคิดในการแสดงละคร ได้แก่ ผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้มีภูมิรู้ทาง
ทุนวัฒนธรรมของชุมชนเขตบางเขน กรุงเทพมหานคร ที่อาศัยอยู่ในชุมชนเขตบางเขน กรุงเทพมหานครเป็น
เวลาไม่น้อยกว่า 20 ปี ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ด้านภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม และประวัติความเป็นมา จำนวน 10
คน และ 2) ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนเขตบางเขน จำนวน 5 คน

2.2) กลุ่มที่สร้างนวัตกรรมนาฏศิลป์สร้างสรรค์ ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์ ดนตรี และการละคร ที่เป็นผู้ที่มีความรู้อยู่ในวงการนาฏศิลป์และการละครไม่น้อยกว่า 20 ปี โดยแบ่งเป็น นาฏศิลป์ จำนวน 1 คน ดนตรี 1 คน และการละคร 1 คน

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลและเครื่องมือที่ใช้ มีการเก็บรวบรวมข้อมูลหลายรูปแบบ โดยเรียงลำดับการดำเนินการ ดังต่อไปนี้

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูล โดยยึดหลักข้อมูลที่มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ซึ่งมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (documentary study) การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) แบบบันทึกพัฒนาการของนวัตกรรม แบบวิเคราะห์การออกแบบการแสดง มีรายละเอียด ดังนี้

ส่วนที่ 1 การเก็บข้อมูลจากเอกสาร (documentary study) ซึ่งมีขั้นตอนเตรียมการและเก็บรวบรวมข้อมูล จากหลายแหล่ง โดยใช้การศึกษาจากข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data) ซึ่งค้นคว้าและรวบรวมจากเอกสารต่างๆที่เกี่ยวข้อง ทั้งเอกสารวิชาการ บทความ งานวิจัย โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับประวัติความเป็นมา และอัตลักษณ์ท้องถิ่นของชุมชนเขตบางเขน กรุงเทพมหานคร

ส่วนที่ 2 การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) โดยมีการทำความเข้าใจเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ในการศึกษา การอธิบายประเด็นในการสัมภาษณ์ให้มีความเข้าใจตรงกัน จากนั้นทำการผู้วิจัยประสานงานกับผู้นำชุมชน เพื่อขออนุญาตเข้าไปเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง จากนั้นนำแบบสัมภาษณ์ที่ได้มาตรวจสอบความสมบูรณ์และนำมาวิเคราะห์ต่อไป

ส่วนที่ 3 การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ผู้วิจัยได้มีการจัดสนทนากลุ่มกับกลุ่มเป้าหมายจำนวน 2 กลุ่ม คือ กลุ่มระดับผู้ปฏิบัติและกลุ่มชาวบ้านชุมชนเขตบางเขน กรุงเทพมหานคร ตามประเด็นที่กำหนด ทั้งนี้ได้มีการประชุมชี้แจงการเก็บรวบรวมข้อมูลให้แก่กลุ่มเป้าหมาย/ ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญทราบ และให้ผู้ช่วยนักวิจัยร่วมดำเนินงานจัดประชุมสนทนากลุ่ม และสรุปวิเคราะห์ข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การสร้างเครื่องมือวิจัย ผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้

1. แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง (semi-structured interview Protocol) สำหรับสอบถามข้อมูลแบบเชิงลึก ผู้วิจัยได้ดำเนินการดังนี้

1.1 ศึกษา เอกสาร ตำรา ทฤษฎี เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาท้องถิ่น ชุมชนเขตบางเขน กรุงเทพมหานคร โดยศึกษารายละเอียดกรอบแนวคิดในการวิจัย เพื่อใช้เป็นแนวทางและขอบเขตในการสร้างแบบสัมภาษณ์

1.2 กำหนดขอบเขตของข้อคำถามจากตัวแปรที่จะศึกษาตามกรอบแนวคิดในการวิจัย โดยผู้สัมภาษณ์กำหนดประเด็นคำถามหรือรายการคำถามเรียงลำดับไว้แล้วก่อนที่จะสัมภาษณ์ มีลักษณะเป็นคำถามปลายเปิด ให้ผู้ให้สัมภาษณ์แสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ

1.3 นำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างเสร็จเรียบร้อยแล้วเสนอให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน เพื่อพิจารณาตรวจสอบความเที่ยงตรงตามเนื้อหา (Content Validity) ความถูกต้องเหมาะสม ความครอบคลุม และให้คำแนะนำสิ่งที่ควรปรับปรุงแก้ไขให้ถูกต้องสมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยใช้ดัชนีความสอดคล้อง (IOC: Index of Item Objective Congruence) ระหว่างข้อคำถามนั้นกับประเด็นหลักของเนื้อหา

1.4 นำแบบสัมภาษณ์ที่ผ่านการปรับปรุงแก้ไขแล้วไปเก็บข้อมูลกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก

3. การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ การวิเคราะห์ข้อมูลและการนำเสนอข้อมูล ผู้วิจัยใช้กระบวนการในการวิเคราะห์โดยนำข้อมูลที่ได้มาจำแนกแยกประเด็นตามความมุ่งหมายที่ตั้งไว้ และตรวจสอบความถูกต้อง ดังนี้

1. การจัดการข้อมูล โดยผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมจากเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่มและการสังเกต มาจัดทำฐานข้อมูล

2. ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาลดทอนข้อมูล (data reduction) เพื่อกรองเฉพาะข้อมูลที่เกี่ยวข้องในประเด็นที่ทำการศึกษาวิจัย จัดเป็นหมวดหมู่ตามประเด็นการศึกษาวิจัย เพื่อนำไปวิเคราะห์ด้วยการตีความ อันนำไปสู่ข้อสรุปเชิงอุปนัย

3. กำหนดรูปแบบการแสดงผลข้อมูล และผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis)

4. ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ตามวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นจริง

5. นำข้อมูลทั้งหมดมาศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยใช้แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน รวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นแกนหลักในการวิเคราะห์และหาข้อสรุป นำข้อมูลทั้งหมดที่วิเคราะห์และสรุปเสร็จเรียบร้อยแล้ว นำมาจัดเรียงหมวดหมู่ตามลำดับขั้นตอน เพื่อตอบความมุ่งหมายของการวิจัย

4. ขั้นตอนการดำเนินงาน

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ รายละเอียดขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนเขตบางเขน กรุงเทพมหานคร

1.1 ศึกษาหาข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของท้องถิ่น เรื่องเล่า/ตำนาน วัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่นเชื้อชาติ อาชีพ/การดำรงชีวิตและทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ของชุมชนเขตบางเขน กรุงเทพมหานคร จากเอกสาร หลักฐานทางด้านประวัติศาสตร์ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม

1.2 สังเคราะห์ประวัติศาสตร์ของพื้นที่เขตบางเขน เพื่อนำไปสร้างเป็นละคร

1.3 สรุปผลการรวบรวมประวัติศาสตร์ของพื้นที่เขตบางเขน กรุงเทพมหานครและการคัดเลือกเพื่อเป็นต้นแบบในการสร้างสรรค์

ขั้นตอนที่ 2 การออกแบบละครสร้างสรรค์การแสดงละคร เรื่อง ทูตบางเขน

2.1 ประชุมวิพากษ์รูปแบบการแสดงและบทละครที่ใช้ในการแสดงโดยการมีส่วนร่วมเพื่อกำหนดความคิดหลัก

2.2 ประมวลข้อมูลอัตลักษณ์ท้องถิ่นที่ต้นแบบในการสร้างสรรค์

2.3 กำหนดกรอบในการสร้างสรรค์งานด้านต่างๆ

2.4 กำหนดรูปแบบของการแสดง โดยเลือกรูปแบบการแสดงละครแบบมีส่วนร่วม

2.5 กำหนดองค์ประกอบการแสดงอื่น ๆ ได้แก่ บทละคร ทำรำ เพลง เครื่องแต่งกายและอุปกรณ์ประกอบการแสดง และคัดเลือกนักแสดง

2.6 การออกแบบทำการแสดงจากพื้นฐานท่าทางจากธรรมชาติของชาวบ้านสู่ท่าทางการดำเนินนาฏศิลป์

2.7 นำเสนอนาฏศิลป์สร้างสรรค์จากอัตลักษณ์ท้องถิ่นต่อผู้ทรงคุณวุฒิด้านดนตรีและนาฏศิลป์

2.8 ปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ

ขั้นตอนที่ 3 สรุปผลการวิจัยและนำเสนอละครสร้างสรรค์

3.1 สรุปผลการสร้างสรรค์จากการวิเคราะห์ข้อมูล

3.2 ประเมินผลการแสดงละครสร้างสรรค์ เรื่อง ทูตบางเขน

ขั้นตอนที่ 4 วิเคราะห์กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสร้างละครสร้างสรรค์ เรื่อง ทูตบางเขน

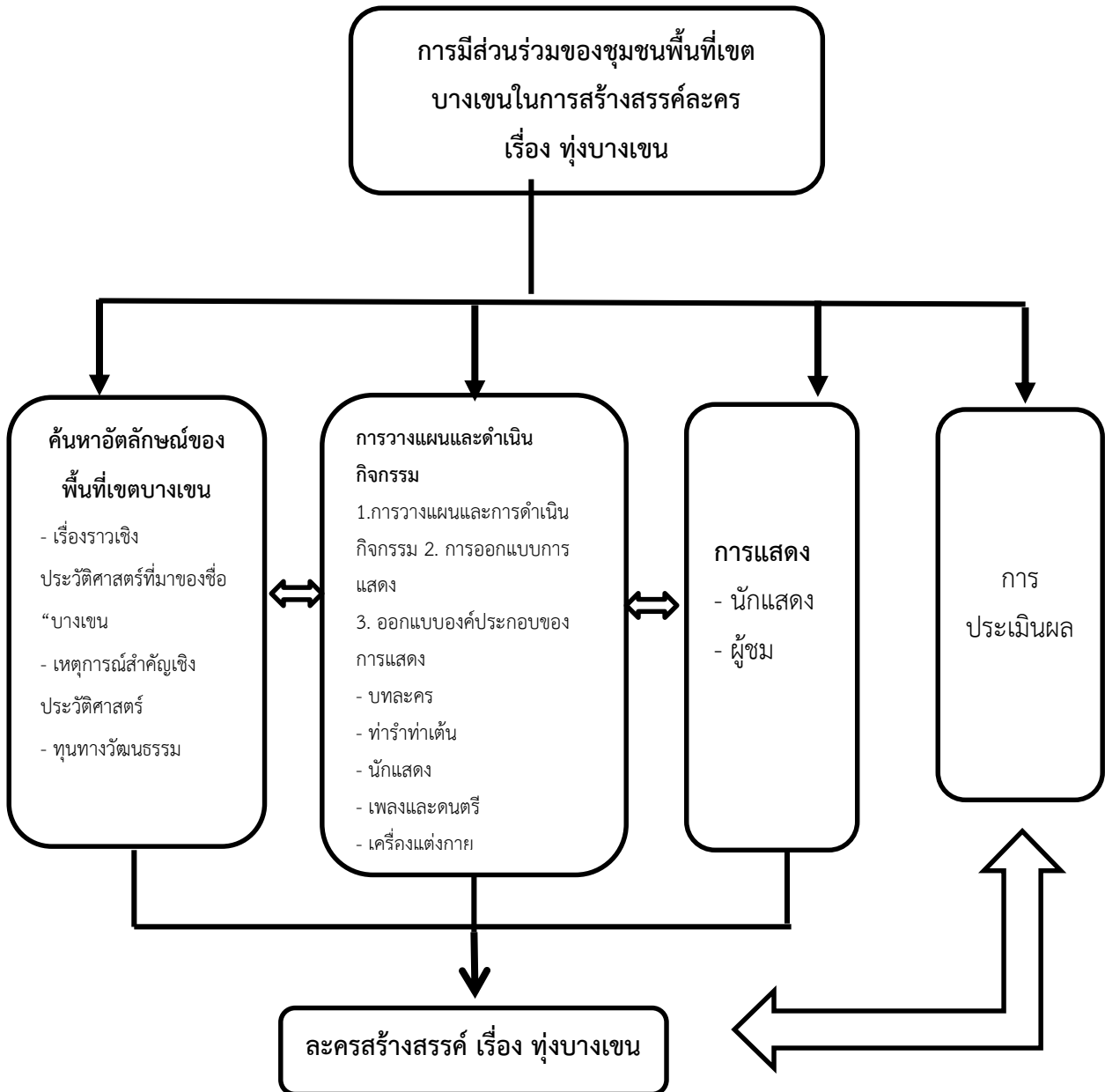
4.1 วิเคราะห์กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสร้างละครสร้างสรรค์ เรื่อง ทูตบางเขน

4.2 เก็บรวบรวมข้อมูลพร้อมสรุปผล อภิปรายผล และจัดทำเป็นรายงานการวิจัย

4.3 เผยแพร่ผลการวิจัย

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการสร้างสรรค์ละคร เรื่อง ทุ่งบางเขน มีกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผลการวิจัย

การวิจัย เรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการสร้างสรรค์ละคร เรื่อง หุ่นบางเขน ครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนบางเขนในการสร้างละครสร้างสรรค์ เรื่อง หุ่นบางเขนและเพื่อสร้างละครสร้างสรรค์ เรื่อง หุ่นบางเขน สามารถอธิบายผลการวิจัยได้ ดังนี้

1) กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนบางเขนในการสร้างละครสร้างสรรค์ เรื่อง หุ่นบางเขน

ในการศึกษาการมีส่วนร่วมกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนบางเขนในการสร้างละครสร้างสรรค์ เรื่อง หุ่นบางเขน พบว่า มีระดับการมีส่วนร่วม 4 ระดับ คือ

1.1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ได้แก่ การเข้าร่วมประชุมเพื่อนำเสนอเรื่องต่าง ๆ ที่มีความจำเป็นในการนำละคร เรื่อง หุ่นบางเขน มาใช้ในการพัฒนาชุมชน การวางแผนขั้นตอนการดำเนินงานของกิจกรรมการสร้างละคร เรื่อง หุ่นบางเขน และการกำหนดทรัพยากรและแหล่งของทรัพยากรที่จะใช้ โดยผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย การสัมภาษณ์และการจัดการเสวนาวิชาการ สรุปเป็นข้อมูลประกอบการจัดทำบทละคร ดังนี้

1) เหตุการณ์สำคัญเชิงประวัติศาสตร์ที่สำคัญและมีคุณค่าทางจิตใจของชุมชนพื้นที่เขตบางเขน คือ เมื่อวันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2489 เกิดเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์และเป็นความทรงจำของชาวบางเขน นั่นคือ พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร (รัชกาลที่ 8) พร้อมด้วย พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ 9) (พระอนุชาในขณะนั้น) เสด็จพระราชดำเนินมาที่หุ่นบางเขนและทรงหว่านเมล็ดข้าวที่หุ่นบางเขน บริเวณพื้นที่ด้านทิศเหนือของวัดพระศรีมหาธาตุดุสิตอนันพลโยธินและถนนแจ้งวัฒนะ

2) เรื่องเล่าจากตำนานของชุมชนบางเขนที่เกี่ยวกับที่มาของ คำว่า “บางเขน”

3) ทิวทางวัฒนธรรม ด้านการแสดงลำตัดและการบูชาพระแม่โพสพ อันเป็นวัฒนธรรมที่ส่งผ่านมาจากวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบางเขนในสมัยก่อนที่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา โดยในปัจจุบันมีหุ่นนาเหลือเพียงแห่งเดียว ตั้งอยู่ที่ ณ ริมคลองบึงพระยาสุเรนทร์ ถนนกาญจนาภิเษก 6 แขวงท่าแร้ง เขตบางเขน

1.2 การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน (Implementation) มชนเข้ามามีส่วนในการแสดงความคิดเห็นจากบทละครสร้างสรรค์ เรื่อง หุ่นบางเขน ที่จัดทำโดยคณะผู้วิจัย ซึ่งผู้วิจัยได้ปรึกษาและนำข้อคิดเห็นดังกล่าว มาปรับปรุงบทละครให้เป็นไปตามที่ชุมชนต้องการ

1.3 การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits) ละครสร้างสรรค์ เรื่อง หุ่นบางเขนนี้ โดยเมื่อจัดการแสดง ความคาดหวังหรือจุดมุ่งหมายที่จะเกิดขึ้น คือ

1) ชุมชนเขตบางเขนมีกิจกรรมร่วมกันเพื่อระลึกถึงประวัติศาสตร์ที่สำคัญ ทำให้เกิดความสามัคคีในชุมชน และสามารถต่อยอดไปสู่การทำกิจกรรมอันเป็นประโยชน์ต่อชุมชนด้านอื่น

- 2) เกิดเป็นพื้นที่พัฒนาเศรษฐกิจ เนื่องจากการจัดการแสดง ทำให้เกิดการค้าขายของคนในชุมชน เกิดรายได้หมุนเวียนสู่ชุมชน
- 3) ชุมชนและบุคคลทั่วไปมีความรู้เรื่องการพัฒนาท้องถิ่นมากขึ้นจากการเข้าร่วมกิจกรรมการสร้างสรรค์ละคร เรื่อง พุ่งบางเขน
- 4) ละครสร้างสรรค์ เรื่อง พุ่งบางเขน เป็นตัวอย่างของการนำเรื่องราวที่จับต้องไม่ได้ มาสร้างสรรค์เป็นละครเพื่อบอกเล่าเรื่องราวที่สร้างทั้งความรู้และความสุนทรีย์ให้แก่ผู้ชม
- 5) เป็นแนวทางในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและทุนทางวัฒนธรรมของเขตบางเขนให้เป็นที่รู้จักสืบไป

1.4 การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)

ชุมชนมีส่วนร่วมในการประเมินผลละครสร้างสรรค์ เรื่อง พุ่งบางเขน โดยมีประเด็นการประเมินจากผลสำเร็จของการแสดงละครสร้างสรรค์ เรื่องพุ่งบางเขน

2) การสร้างละครสร้างสรรค์ เรื่อง พุ่งบางเขน

ละครสร้างสรรค์ เรื่อง พุ่งบางเขน เป็นการสร้างสรรค์ละครโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนพื้นที่เขตบางเขน ซึ่งมีขั้นตอนของการสร้างสรรค์ละคร ดังนี้

2.1) การวางแผนและดำเนินกิจกรรม

การวางแผนและการดำเนินกิจกรรมการสร้างละครสร้างสรรค์ เรื่อง พุ่งบางเขน มีขั้นตอน ดังนี้
ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนเขตบางเขน กรุงเทพมหานคร

1) ศึกษาหาข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของท้องถิ่น เรื่องเล่า/ตำนาน วัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่นเชื้อชาติ อาชีพ/การดำรงชีวิตและทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ของชุมชนเขตบางเขน กรุงเทพมหานคร จากเอกสาร หลักฐานทางด้านประวัติศาสตร์ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม

2) สังเคราะห์ประวัติศาสตร์ของพื้นที่เขตบางเขน เพื่อนำไปสร้างเป็นบทละคร

3) สรุปผลการรวบรวมประวัติศาสตร์ของพื้นที่เขตบางเขน กรุงเทพมหานครและการคัดเลือกเพื่อเป็นต้นแบบในการสร้างสรรค์

ขั้นตอนที่ 2 การออกแบบละครสร้างสรรค์การแสดงละคร เรื่อง พุ่งบางเขน

1) ประชุมวิพากษ์รูปแบบการแสดงและบทละครที่ใช้ในการแสดงโดยการมีส่วนร่วมเพื่อกำหนดความคิดหลัก

2) ประมวลข้อมูลอัตลักษณ์ท้องถิ่นที่ต้นแบบในการสร้างสรรค์

3) กำหนดกรอบในการสร้างสรรค์งานด้านต่างๆ

4) กำหนดรูปแบบของการแสดง โดยเลือกรูปแบบการแสดงละครแบบมีส่วนร่วม

5) กำหนดองค์ประกอบการแสดงอื่น ๆ ได้แก่ บทละคร ทำรำ เพลง เครื่องแต่งกายและอุปกรณ์ประกอบการแสดง และคัดเลือกนักแสดง

6) การออกแบบทำการแสดงจากพื้นฐานท่าทางจากธรรมชาติของชาวบ้านสู่ท่าทางการดำเนินนาฏศิลป์

7) นำเสนอนาฏศิลป์สร้างสรรค์จากอัตลักษณ์ท้องถิ่นต่อผู้ทรงคุณวุฒิด้านดนตรีและนาฏศิลป์

8) ปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ

ขั้นตอนที่ 3 สรุปผลการวิจัยและนำเสนอละครสร้างสรรค์

1) สรุปผลการสร้างสรรค์จากการวิเคราะห์ข้อมูล

2) นำเสนอผลการแสดงละครสร้างสรรค์เรื่อง ทุ่งบางเขน

3) ประเมินผลการแสดงละครสร้างสรรค์ เรื่อง ทุ่งบางเขน

2.2 การออกแบบการแสดง

ผู้วิจัยใช้รูปแบบการแสดงละครสร้างสรรค์ มาเป็นหลักในการสร้างสรรค์ เนื่องจากละครสร้างสรรค์ เป็นละครที่จัดทำขึ้นเพื่อมีจุดประสงค์ผลิตละครที่สร้างสรรค์จากตัวนักแสดงหรือเรื่องราวของกลุ่มคนที่มีความต้องการที่จะบอกอะไรกับชุมชน สังคม ซึ่งเน้นกระบวนการสร้างสรรค์ละคร โดยที่ละครไม่เน้นรูปแบบเวทีที่แสดง ละครสร้างสรรค์ เรื่อง ทุ่งบางเขน จึงมีลักษณะของการผสมผสานของละครเพลง ระบายการแสดงพื้นบ้าน (ลำตัด) ผสมผสาน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อถ่ายทอดเรื่องราวของทุ่งบางเขนเพียงเท่านั้น

2.2 การออกแบบองค์ประกอบของการแสดง ได้แก่

1) บทละคร ซึ่งมีที่มาจาก มีแนวคิดหลัก คือ ประวัติที่มาของทุ่งบางเขน เหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ และศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญของทุ่งบางเขน แก่นเรื่อง คือ การสื่อสารให้ประชาชนทั่วไปรับทราบถึงประวัติที่มาของทุ่งบางเขน และศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญของทุ่งบางเขน เพื่อให้เกิดสำนึกรักและให้ความสำคัญของพื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์

2.1) บทละครสร้างสรรค์เรื่อง ทุ่ง บางเขน มีองค์ประกอบ ได้แก่

- เรื่องราว กล่าวถึง เขตบางเขน เดิม คือ ทุ่งบางเขน มีประวัติความเป็นมาของชื่อ “บางเขน” มีตำนานที่ได้เล่าต่อกันมาตั้งแต่ ปู่ ย่า ตา ยาย ว่า คลองบางเขนดั้งเดิมเป็นทางเกวียนที่ชาวบ้านใช้สัญจร ตั้งแต่สมัยพระเจ้าอยู่หัวในยุครุ่งศรีอยุธยา จากนั้นน้ำฝนเขาเนินตามร่องเกวียน จนเกิดเป็นลำน้ำไหลลงไปทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำเจ้าพระยา ทำให้อู่ทองพาข้าราชการบริพารอพยพโยกย้ายหนีโรคห่าผ่านทางดอนเมือง ทำให้อู่ทองขนทองคำใส่เรือขึ้นมาตามลำคลอง แต่ด้วยสภาพคลองที่ตื้นเขินมาก เมื่อถึงช่วงน้ำลง น้ำในคลองจะแห้งขอด เรือที่เคยพายได้ก็ต้องเข็น จึงเป็นที่มาของ คำว่า “บางเข็น” และกลายมาเป็น “บางเขน” ในปัจจุบัน นอกจากนี้ ยังมีสถานที่ที่มีความสัมพันธ์กับ คือ สถานที่ที่ให้อู่ทองให้คนเข็นเรือบรรทุกทองไปถึงสถานที่ที่หนึ่งเอาทองคำซ่อนไว้และยังเล่าอีกว่าใกล้ๆ กับที่ซ่อนทองมีชุมชนโบราณซึ่งคนในชุมชนมีความ

ข้อสัจย ใครถามเรื่องใดก็ตอบตามความจริง เมื่อมีคนถามว่าพระเจ้าอยู่ทงนำทงซ่นไว้ที่ไหนด ชาวบ้านก็บอก ว่าทงซ่นไว้ที่นั่น สถานที่ดังกล่าวคือ “บางซ่น”และ “บางซื่อ” ต่อมาท่งบางเขนกลายเป็นพื้นที่อยู่อาศัย ของประชาชน โดยมีอาชีพเกษตรกรรม ทำนา ทำสวน และในวันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2489 พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร (รัชกาลที่ 8) และพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ 9) ได้เสด็จ ฯ มาที่ท่งบางเขนแห่งนี้ ณ ซึ่งถือเป็น พระมหากษัตริย์ไทยพระองค์แรกในประวัติศาสตร์ชาติไทย ที่ได้ทรงหว่านข้าวลงสู่พื้นนา

- โครงสร้างของบท แบ่งออกเป็น 3 องค์ ได้แก่ ช่วงเริ่มเรื่อง (Beginning) การเปิดเรื่อง เป็นท่งนา มีการสอดแทรกประวัติการค้าขายวัวควาย ของนายฮ้อย พ่อค้าขายควาย นำควายมาขายที่บางเขน และขยายความโดยมีระบำนั่นข้าว ช่วงดำเนินเรื่อง (Developing) ดำเนินเรื่องโดยตัวละครเด็กชายชื่อ ต้นข้าว และเด็กหญิง ชื่อใบบัว สนทนาเกี่ยวกับเรื่องราวของเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับ “นาทรงหว่าน” และ ช่วงสรุป (Ending) บทสรุปของเหตุการณ์ของประวัติความเป็นมาของท่งบางเขนโดยการร้องเพลงลำตัด ซึ่งเป็นศิลปการแสดงที่มีอยู่ในเขตบางเขน

- ฉากที่ใช้ในการแสดง คือ สถานที่ตั้งท่งบางเขนเดิม บริเวณข้างอาคารพุทธวิซาลัย ที่ตั้งของอนุสาวรีย์รัชกาลที่ 8

- ตัวละครแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ ตัวละครหลักการดำเนินเรื่อง ตัวละครในการแสดง และตัวละครระบำนักแสดง ชุด ระบำนั่นข้าว

- บทบรรยายกล่าวถึงความสำคัญของ ท่งบางเขน ที่มีต่อชุมชนพื้นที่เขตบางเขน จุดประสงค์ของการนำเสนอละครสร้างสรรค์ เรื่อง ท่งบางเขน

- บทสนทนา เป็นภาษาไทยที่มีใช้ในปัจจุบัน

1.2) กลวิธีการแสดง (ท่ารำท่าเต้น) กลวิธีการแสดงในละครสร้างสรรค์ เรื่องท่งบางเขน มีดังนี้

- การแสดงท่าทางธรรมชาติ เป็นการแสดงกิริยาปกติของมนุษย์ ในชีวิตประจำวัน

- การแสดงที่ใช้ท่าทางด้านนาฏศิลป์ คือ การแสดงระบำนั่นข้าว ซึ่งเป็นการแสดงนาฏศิลป์ร่วมสมัยใช้ทำนนาฏศิลป์ไทยและนาฏศิลป์ตะวันตก

1.3) นักแสดง นักแสดงในละครสร้างสรรค์ เรื่องท่งบางเขน มีดังนี้

- นักแสดงละครหลักการดำเนินเรื่อง ได้แก่

ต้นข้าว เด็กชายอายุประมาณ 8 ปี มีลักษณะสมส่วนส่วน ฉลาด พุดเก่ง ขี้สงสัย

ใบบัว เด็กหญิงอายุ ประมาณ 8 ปี มีลักษณะสมส่วนส่วน ฉลาด พุดเก่ง ขี้สงสัย

- นักแสดงตัวประกอบในการแสดง

นายฮ้อย ชายวัยกลางคน มีความสามารถในการร้องเพลง

ควาย ตัวละครสวมศีรษะหุ่นเป็นควาย มีความสามารถในการร้องเพลง

นักแสดงลำตัด ชาย - หญิง

- นักแสดงระบำ

นักแสดง ชุด ระบำ ต้นข้าว

1.4) เพลงและดนตรี

เพลงและดนตรี เป็นลักษณะเพลงไทยร่วมสมัย ผ่านระบบการติดต่อเพลงประกอบเป็นละคร

1.5) เครื่องแต่งกาย

เครื่องแต่งกายที่ใช้ประกอบการแสดง แบ่งได้ ดังนี้

- การแต่งกายแบบสามัญชน ได้แก่ ตัวละคร ต้นข้าว ใบบัว คุณยายหงิด นายฮ้อย และนักแสดงลำตัด

- การแต่งกายแบบเลียนแบบสัตว์ ได้แก่ นักแสดง วัวและคนเข็ดว่าวนก
การแต่งกายแบบร่วมสมัย ได้แก่ ระบำต้นข้าว

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยพบว่า

1) กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนบางเขนในการสร้างละครสร้างสรรค์เรื่อง ฟุ้งบางเขน มีระดับการมีส่วนร่วม 4 ระดับ ตามวงจรการมีส่วนร่วมของ Cohen and Uphoff (1980 : 6) ที่สรุปว่า การมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับประชาชน 4 ประการ ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจว่าจะทำอะไรและทำด้วยวิธีการอย่างไร มีส่วนในการดำเนินโครงการตัดสินใจในการให้ทรัพยากรสนับสนุนโครงการและการร่วมมือกับองค์กรหรือกลุ่มกิจกรรมเป็นการเฉพาะ มีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และมีส่วนในการประเมินผลโครงการ และสอดคล้องกับ สุนีย์ มัลลิกะมาลย์ (2545 : 57) แบ่งรูปแบบระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 6 ระดับ คือระดับที่ 1 ร่วมรับรู้ ระดับที่ 2 ร่วมคิด และระดับที่ 3 ร่วมพิจารณา ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยระดับที่ 1 คือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Dicision Marking) ได้แก่ การเข้าร่วมประชุมเพื่อนำเสนอเรื่องต่าง ๆ ที่มีความจำเป็นในการนำละคร เรื่อง ฟุ้งบางเขน มาใช้ในการพัฒนาชุมชน การวางแผนขั้นตอนการดำเนินงานของกิจกรรมการสร้างละคร เรื่อง ฟุ้งบางเขน และการกำหนดทรัพยากรและแหล่งของทรัพยากรที่จะใช้ในโครงการสร้างสรรค์ละคร เรื่อง ฟุ้งบางเขน โดยผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย การสัมภาษณ์และการจัดการเสวนาวิชาการ สรุปเป็นข้อมูลประกอบการจัดทำบทละคร ระดับที่ 4 ร่วมดำเนินการสอดคล้องกับผลการวิจัย การมีส่วนร่วมข้อที่ 2 การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน (Implementation) ชุมชนเข้ามามีส่วนในการแสดงความคิดเห็นจากบทละครสร้างสรรค์ เรื่อง ฟุ้งบางเขน ที่จัดทำโดยคณะผู้วิจัย ซึ่งผู้วิจัยได้ปรึกษาและนำข้อคิดเห็นดังกล่าว มาปรับปรุงบทละครให้เป็นไปตามที่ชุมชนต้องการ ระดับที่ 6 ร่วมรับผลสอดคล้องกับผลวิจัยการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits) ละครสร้างสรรค์ เรื่อง ฟุ้งบางเขน นี้

โดยเมื่อจัดการแสดง ความคาดหวังหรือจุดมุ่งหมายที่จะเกิดขึ้นและระดับที่ 5 ร่วมติดตาม ตรวจสอบและประเมินผลสอดคล้องกับผลวิจัยการมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) ชุมชนมีส่วนร่วมในการประเมินผลละครสร้างสรรค์ เรื่อง หุ่นบางเขน โดยมีประเด็นการประเมินจากผลสำเร็จของการแสดงละครสร้างสรรค์ เรื่องหุ่นบางเขน

การนำเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญตลอดจนศิลปวัฒนธรรมของชุมชนเขตพื้นที่บางเขนมาเป็นหลักในการจัดทำบทละครนั้น สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาด้านการประกอบอาชีพเกษตรกรรม การทำนา ซึ่งเป็นทุนทางวัฒนธรรมมาเสนอเป็นเรื่องราว ก่อให้เกิดความหวงแหนและภาคภูมิใจในท้องถิ่น สอดคล้องกับ ภัฏฐารัตน์ แก้วกมล, 2564 : 79) ที่กล่าวว่า การนำทุนทางวัฒนธรรมมาพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม หรือการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จะสะท้อนถึงเอกลักษณ์พิเศษของแต่ละท้องถิ่นจะนำไปสู่การเกิดความรัก ความหวงแหน และความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ คอลิต มิดำ. (2558 : 95) ได้ทำการวิจัย เรื่อง ละครกับพื้นที่ในชุมชนมุสลิม: กรณีศึกษาชุมชนบ้านม้า การศึกษามีข้อค้นพบ คือ 1. ละครมิได้เป็นเพียงสื่อบันเทิงแก่ผู้ชมแต่ยังเป็นเครื่องมือในการระดม (การตักเตือน) สื่อสารศาสนธรรมและเป็นพื้นที่ในการสื่อสารกันของคนในชุมชน โดยมีประเด็นและรูปแบบการนำเสนอที่สัมพันธ์กับตัวตนของผู้ชมในแง่มุมศาสนาและรสนิยมของผู้ชมภายใต้แนวคิดในการสร้างละครฐานชุมชน 2. ละครมีบทบาทในฐานะเครื่องมือในการพัฒนาเยาวชน โดยเป็นพื้นที่ในการแสดงอัตลักษณ์ด้านบวกของเยาวชน เรื่องราวและเหตุการณ์ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชนพื้นที่เขตบางเขนได้คัดเลือกมาเป็นส่วนสำคัญของบทละครอีกหนึ่งเรื่องคือ เหตุการณ์สำคัญ เมื่อวันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2489 พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร (รัชกาลที่ 8) พร้อมด้วย พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ 9) (พระอนุชาในขณะนั้น) เสด็จพระราชดำเนินมาที่หุ่นบางเขนและทรงหว่านเมล็ดข้าวที่หุ่นบางเขน บริเวณพื้นที่ด้านทิศเหนือของวัดพระศรีมหาธาตุุติตถนพหลโยธินและถนนแจ้งวัฒนะ ซึ่งเหตุการณ์นี้เป็นเหตุการณ์ที่มีคุณค่าทางจิตใจของชุมชนพื้นที่เขตบางเขน สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุรวิช วรรณไกรโรจน์ (2564 : บทคัดย่อ). ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง รัชกาลที่ 8 ทรงหว่านเมล็ดข้าว ณ สถานที่ใดในหุ่นบางเขน : การพิเคราะห์เชิงวิทยาศาสตร์ พระราชกรณียกิจสุดท้ายของรัชกาลที่ 8 ที่ได้ทรงหว่านข้าวในวันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ.2489 ณ หุ่นบางเขน เป็นเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ที่สำคัญต่อการเกษตรของประเทศไทย สามารถสรุปเป็นข้อยุติได้อย่างชัดเจนว่า รัชกาลที่ 8 ได้ทรงประกอบพระราชกรณียกิจหว่านข้าวเพียงสถานที่เดียวในหุ่นบางเขน สถานที่ดังกล่าว คือ บริเวณด้านทิศเหนือของวัดพระศรีมหาธาตุวรมหาวิหาร ในช่วงเช้าของวันที่ 5 มิถุนายน 2489

2) การสร้างละครสร้างสรรค์ เรื่อง หุ่นบางเขน

ละครสร้างสรรค์ เรื่อง หุ่นบางเขน เป็นการสร้างสรรค์ละคร โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนพื้นที่เขตบางเขน ซึ่งมีขั้นตอนของการสร้างสรรค์ละคร ตั้งแต่การวางแผนและดำเนินกิจกรรมมีขั้นตอนศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนเขตบางเขน กรุงเทพมหานคร การออกแบบละครสร้างสรรค์การแสดงละคร ผู้วิจัยใช้รูปแบบการแสดงละครสร้างสรรค์ มาเป็นหลักในการสร้างสรรค์ เนื่องจากละครสร้างสรรค์ เป็นละครที่จัดทำขึ้นเพื่อผลิตละครที่สร้างสรรค์จากเรื่องราวของกลุ่ม คนที่มีความต้องการที่จะบอกอะไรกับชุมชน สังคม สอดคล้องกับ พรรณิณ ดำรง (ม.ป.ป.: ออนไลน์) ได้จัดทำสื่อการสอนประกอบวิชา การศึกษาเฉพาะบุคคลทางการละคร : Individual study in drama and theatre ในหัวข้อเรื่อง “ละครเพื่อการเปลี่ยนแปลง” (Theatre for Transformation) ซึ่งได้กล่าวถึงคุณลักษณะทั่วไปของสื่อละครเพื่อการพัฒนาคนและชุมชนว่าละครเพื่อการเปลี่ยนแปลง (Theatre for Transformation) เป็นการนำกระบวนการละครมาประยุกต์ (Applied Theatre) ใช้ในการพัฒนาผู้เข้าร่วมกิจกรรม ทั้งในฐานะผู้แสดงและผู้ชมให้มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน มุ่งเน้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง ระดับบุคคล ระดับกลุ่ม ระดับชุมชน ระดับสังคม นอกจากนี้ ละครสร้างสรรค์ เรื่อง หุ่นบางเขน จึงมีลักษณะของการผสมผสานของละครเพลง การแสดงระบำ การแสดงพื้นบ้าน (ลำตัด) ผสมผสาน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อถ่ายทอดเรื่องราวของหุ่นบางเขน มาเป็นแนวคิดหลัก ซึ่งเกิดจากการศึกษาหาข้อมูล เก็บข้อมูลเชิงพื้นที่ เพื่อให้ได้เป็นแรงบันดาลใจ ซึ่งสอดคล้องกับ จริญญาพร ปริกซ์ประลัย (2552 : 30-37) กล่าวว่า การสร้างแรงบันดาลใจเกิดจากการหาข้อมูล ในการหาข้อมูลเกิดจากการอ่านหนังสือ บทความ และสื่อออนไลน์ การอ่านจะต้องอ่านให้ครบถ้วน ให้รู้ทุกแง่มุมให้ลึกซึ้ง แต่การอ่านเพียงอย่างเดียววันนี้อาจไม่เพียงพอบางครั้งจะต้องหาข้อมูลจากผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญในเรื่องนั้นๆ เพื่อศึกษาข้อมูลในเชิงลึก จากนั้นจึงรวบรวมข้อมูลเป็นข้อมูลอ้างอิง (Refrence) เพื่อใช้ในการเขียนบท สิ่งสำคัญในการเขียนบทนั้นคือเรื่องราว เรื่องราวมีอยู่มากมายแต่ไม่ใช่ทุกเรื่องที่เหมาะสมจะนำมาเล่าต่อ การเลือกเรื่องมาเขียนนั้นควรผ่านการคิดวิเคราะห์แล้วว่าเรื่องนั้นมีความน่าสนใจ ให้คุณประโยชน์เหมาะสมและสำคัญพอ

โครงสร้างของบท แบ่งออกเป็น 3 องค์ ได้แก่ ช่วงเริ่มเรื่อง (Beginning) การเปิดเรื่อง เป็นหุ่นนา มี การสอดแทรกประวัติการค้าขายวัวควาย ของนายฮ้อย พ่อค้าขายควาย นำควายมาขายที่บางเขน และขยาย ความโดยมีระบำต้นข้าว ช่วงดำเนินเรื่อง (Developing) ดำเนินเรื่องโดยตัวละครเด็กชาย ชื่อ ต้นข้าว และ เด็กหญิง ชื่อ ใบบัว สนทนาเกี่ยวกับเรื่องราวของเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับ “นาทรงหวาน” และช่วงสรุป (Ending) บทสรุปของเหตุการณ์ของประวัติความเป็นมาของหุ่นบางเขนโดยการร้องเพลงลำตัด ซึ่งเป็นศิลปการแสดงที่มีอยู่ในเขตบางเขน

ฉากที่ใช้ในการแสดง คือ สถานที่ตั้งหุ่นบางเขนเดิม บริเวณข้างอาคารพุทธวิชาลัย ที่ตั้งของอนุสาวรีย์ รัชกาลที่ 8 ตัวละครแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ ตัวละครหลักการดำเนินเรื่อง ตัวละครในการแสดง และตัวละครระบำนักแสดง ชุด ระบำ ต้นข้าว บทบรรยายกล่าวถึงความสำคัญของ หุ่นบางเขน ที่มีต่อชุมชนพื้นที่เขต

บางเขน จุดประสงค์ของการนำเสนอละครสร้างสรรค์ เรื่อง ทุ้งบางเขน บทสนทนา เป็นการสนทนาที่มีใช้ภาษา ในปัจจุบัน คุณค่าจากการละครสร้างสรรค์เรื่องทุ้งบางเขน คือ กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนบางเขนในการ สร้างละครของชุมชนที่จะเป็นสื่อประชาสัมพันธ์เรื่องราวของชุมชนตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับ ยุทธนา บุญอฆา ทอง. (2559 : 1743) ได้ทำการศึกษา เรื่อง การสร้างละครเวทีเชิงสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาผู้เรียนการแสดงใส่ใจ สังคม ซึ่งเป็นงานสร้างสรรค์ ละครเรื่อง หนีแม่ไปม๊อบ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้นักเรียนมีความสามารถ ประยุกต์ทฤษฎีทางการละคร ผลิตละครและเข้าใจสังคมมากขึ้น กระบวนการคิดละครสร้างสรรค์ที่นักเรียนมี ส่วนร่วม คิดบท ซ้อม แสดงจริง และวิเคราะห์ผลที่ได้จากงานสร้างสรรค์ งานละครสร้างสรรค์ ที่มีประโยชน์ สะท้อนความรับผิดชอบต่อสังคมและละครสร้างนักแสดงที่มีจิตสำนึกต่อสังคม

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะด้านวิชาการ

1. พื้นที่เขตบางเขน เป็นชุมชนที่ยังมีอัตลักษณ์ของวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของท้องถิ่นที่น่าสนใจ ประกอบกับการเป็นสังคมเมือง ควรมีการวิจัยเก็บข้อมูลและขยายเรื่องราวของบางเขนให้น่าสนใจมากขึ้น
2. ผลการวิจัย ทำให้เกิด ละครสร้างสรรค์ เรื่องทุ้งบางเขน ซึ่งเป็นส่วนของแนวคิดในการสร้างสรรค์ บทละครผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนพื้นที่เขตบางเขน จนเกิดเป็นบทละครซึ่งหากนำบทละคร สร้างสรรค์นี้ไปต่อยอดเป็นการแสดงละครเพื่อสร้างพื้นที่เศรษฐกิจให้กับชุมชน จะทำให้เกิดรายได้หมุนเวียนใน ชุมชน

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ควรมีการวิจัยที่เป็นความร่วมมือระหว่างชุมชนพื้นที่เขตบางเขนและเครือข่ายทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อส่งเสริมให้มีการพัฒนาชุมชนด้วยศิลปวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่องและให้เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วกัน

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

บทละครสามารถนำมาดัดแปลงให้เป็นละครสำหรับเยาวชนเพื่อการเรียนรู้ในแต่ละระดับโดยสามารถ ปรับให้เป็นหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อปลูกฝังให้เยาวชนในพื้นที่เขตบางเขนได้มีความรักและหวงแหนแผ่นดินเกิด จนนำไปสู่ความต้องการให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- กัญญารัตน์ แก้วกมล และคณะ. (2564). การใช้ทุนทางวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน. วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. 11 (1), 75-91.
- คอลิด มิเต้า. (2558). ละครกับพื้นที่ในชุมชนมุสลิม : กรณีศึกษาชุมชนบ้านม้า. วารสารดนตรีและการแสดง. 1 (1), 95 – 111.
- จรรยาพร ปรปักษ์ประลัย. (2552). *คนปรุงเรื่อง*. กรุงเทพมหานคร: มูลินนิธิเด็ก
- พรรัตน์ ดำรุง. (2564). สื่อการสอนประกอบวิชา การศึกษาเฉพาะบุคคลทางการละคร : Individual study in drama and theatre ใน หัวข้อเรื่อง “ละครเพื่อการเปลี่ยนแปลง” (Theatre for Transformation). ออนไลน์. สืบค้นเมื่อ 24 พฤศจิกายน 2564. แหล่งที่มา: <https://fineart.msu.ac.th/e-documents/myfile/ละครเพื่อการเปลี่ยนแปลง.pdf>
- ยุพธนา บุญอาชาทอง. (2559). การสร้างละครเวทีเชิงสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาผู้เรียนการแสดงใส่ใจสังคมนครหลวงวิจัย ครั้งที่ 12 : วิจัยและนวัตกรรมกับการพัฒนาประเทศ, 1743 – 1752.
- สุนีย์ มัลลิกะมาลย์. (2545). *รัฐธรรมนูญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพิทักษ์รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- สุรวิช วรรณไกรโรจน์. (2564). รัชกาลที่ 8 ทรงหว่านเมล็ดข้าว ณ สถานที่ใดในทั้งบางเขน : การพิเคราะห์เชิงวิทยาศาสตร์. การประชุมทางวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ 59, 375 – 382.
- Cohen, J.M., & Uphoff, N.T. (1980). *Participations place in rural development: Seeking clarity through specificity*. New York: World Developments.